

not by timber alone

Selling crafts over a cup of coffee

BY MYLA CARCASONA, AGMIHICU [TRANSLATED BY GENEVIEVE LABADAN]

Pers taym ko nga nakasakay ug eroplano adtong Agosto 6, 2006 uban nako si Nanay Luisa. Kami rang duha nagbiyahe ug gikulbaan gyud kaayo ko. Hapit na mi mosakay sa Cebu Pacific. Maayo na lang gani kay naay cellphone. Pers taym pud nako nga mo-ibit ug cellphone. Kada taod taod manawag si Ate Babette ug i-monitor mi kung asa na mi ug iya ming sultian unsay buhaton hangtod nga nakasakay ra gyud mi sa PAL.

It was my first time to ride on a plane last August 6, 2006 with Nanay Luisa. I was so scared because there were only the two of us traveling. We almost lined up to board Cebu Pacific, the wrong plane! It was good that there was a cellphone. It was my first time to operate a cellphone. Every now and then Ate Babette would call us to see how we are and she would tell us what to do until we were able to board Philippine Airlines.

Sa ikaduhang adlaw sa Manila, Agosto 7, nag-adto mi sa usa ka simbahan nga abi nako mag-unsa mi didto kay wala ma'y mga tawo. Didto mi nag-Crafts and Coffee. Didto pud naay usa ka Tagalog nga babayi nga iya ming gitudluan sa paghugas sa among mga kamot pagkahuman namo ug gamit sa CR. Iya pud gi-ingnan si Nanay Luisa nga dili magsayaw didto sa sulod sa CR kay gasayawa man didto sa CR si Nanay. Mao gihapon nga babayi nangagda nga mangape mi ug gitudluan mi unsaon paggamit sa termos.

On our second day in Manila, August 7, we went to this parish and I was wondering why we were going there when nobody was around. We had our Crafts and Coffee there. There was one Tagalog lady who taught us to wash our hands after using the bathroom. She also asked Nanay Luisa not to dance in the restroom because Nanay was dancing in the restroom. The same lady invited us to have coffee and taught us how to use the thermos.

Just before their Crafts&Coffee presentation, Nanay Luisa, the author, Edot Pantaon and Datu Anaclito Sagula with their *hinabol* products

Sa Crafts and Coffee didto sa simbahan, ako gyud ga-obsorbahan si Ate Nola ug Ate Babette. Si Ate Nola gasige ug pasabot bahin sa produkto didto sa mga kustomer. Si Ate Babette busy kaayo ug lista sa mga halin. Nakahunahuna ko nga dili pa ko hanas sa pag-istorya sa ingles ug tagalog. Gatan-awon nako si Ate Nola nga maayo kaayo magpasabot bahin sa produkto nga mag-iningles ug tagalog. Maayo unta nga mailing a ki Ate Nola ha ba su madagway su hunahuna ko.

cont'd page 8

Not By Timber Alone (NBTA) is a semi-annual newsletter of the Philippine Non-Timber Forest Products – Task Force (NTFP-TF) is a collaborative network of NGOs and Peoples Organizations (POs) working with local communities on developing their NTFP-based livelihoods. The Task Force works on NTFP development in the context of sustainable forest management and community empowerment.

Kagubatan din ang patutunguhan

NI BREND0 "EDOT" P. PANTAON, FVCTLDC

Naalala ko noong bata pa ako, sinabi ng aking ama (Datu Mantungkaban Pantaon) na dapat alagaang mabuti at bigyang-halaga ang yamang gubat lalo na ang mga punong kahoy at ang mga bunga nito dahil ito ang pagkain ng tribu, mga hayop sa gubat, at balang araw maging pangunahing pangkabuhayan ito ng buong tribu. Masaya ang buhay ng tribu Higaonon, namumuhay na simple at may sapat na yamang gubat na pinagkukunan ng gamot, pagkain, at pangkabuhayan.

Ang Agtulawon-Mintapod Higaonon Cumadon (Agmihicu) ay grupo ng isang katutubo na kung tawagin ay Higaonon na makikita sa Brgy. Hagpa, Impasugong, Bukidnon. Kami ay may pinanghahawakang katibayan sa aming paga-ari ng lupaing ninuno. Ito ay ang Certificate of Ancestral Domain Claim numero 112. Sa kasalukuyan, ito ay ginagawan ng paraan para maging ganap na amin sa pamamagitan ng pagpapatitulo nito.

Matagal-tagal na rin ang Agmihicu bilang isang grupo na naka-base sa komunidad. Bilang isang grupo, hindi pa kaya ng Agmihicu na tumayo sa sariling mga paa. Kaya ito ay patuloy pa ring tinutulungan ng Father Vincent Cullen Tulugan Learning and Development Center, isang proyekto sa ilalim ng deysosis ng Malaybalay. Sa pagdaan ng mga taon, ang Agmihicu ay unti-unti nang bumabangon. Dahil dito, ang grupo ay naging pormal ng miyembro ng NTFP - Task Force noong 2005.

Noong July 31, 2006, ako at si Datu Mantungkaban (Anaclito Sagula) ay lumipad papuntang Maynila bilang kinatawan ng Agmihicu sa gaganaping NTFP - Task Force meeting. Nakakapagod man ang byiahe, kami ay masaya dahil sa unang pagkakataon naging bahagi din ang Agmihicu ng isang Task Force meeting. At ito din ang unang pagkakataon na nakarating si Datu Mantungkaban ng Maynila. Dahil dito, nalaman namin na ang Task Force pala ay hindi lang grupo ng mga NGO kundi kasapi

Kalasan gihapon sa payanan-an

Kahuna-huna ko gabi ha bata apa inikagi hi Amay ko (Datu Manlingkodan Pantaon) na kinahanglan pamanigan daw ilahan hu katuos sa kalingkusan labi un sa mga kayo daw sa mga bunga din tungod ta yan nain pogkaun hu tribu, daw langgam ta kalasan, daw basin asum ku malugay ha aldaw yan nain mahimo ha sabuwa ha pogkauyag hu alan ha tribu. Malipayon sa kinabuhi hu tribu hu Higaonon nanginabuhi hu tumanan da daw amin sakto ha kalingkusan na ug katimuan hu bulong, pogkaon, daw pogkauyag.

Sa AGMIHICU kasabuwahan ha banuawa ha cumadun na ku ngadanan Higaonon na ugkaaha ta Barangay Hagpa, Impasug-ong, Bukidnon. Isip sabuwa ha cumadun yangkay amin day tag ibitan ha kalig-unan bahin hu pog-angkon day hu bugta ha kabilin. Yan nain tag ngadanan hu Certificate of Ancestral domain Claim numido 112. Sa kapadayunan yan nain binuhatan hu pamaagi para mabigol pinaagi hu pogpatitilo tain.

Nalugay-lugay un daan sa AGMIHICU isip sabuwa ha pundok ha naka tima hu sabuwa ha banuwa. Isip sabuwa ha pundok, hadi pa kaya hu AGMIHICU ha tumiyadog hu kaugalingon ha paa. Yan paman sa padayon sa pogbulig hu FVCTLDC, sabuwa ha proyekto ha naka padidalom ta Diocese ta Malaybalay. Sa pog-pangagi hu tuig, sa AGMIHICU tagka hinay-hinay un ug kakiyala. Tungod taina sa grupo hugot un ha naka duma hu NTFP-Task force daw gabi ha tuig 2005.

Daw gabi ha bulan Hulyo 31, 2006, yan-a daw si Datu Mantungkaban (Anaklito Sagula) pinalayang-layang payanaun ta Manila isip lawa ta AGMIHICU ha ug ipahigayon ha meting hu NTFP-Task Force.

Mabulay man sa pog beyahi, ba iyan kay kabaya-baya tungod hu una ha sa AGMIHICU kalapik un hu sabuwa ha Task-force. Daw iyan daan hain una ha higayon ha mauma hi Datu Mantungkaban Sagula ta Manila. Tungod

din dito ang iba't-ibang katutubo na galing sa iba't-ibang bahagi ng Pilipinas.

Isang napakagandang bunga ng pagkakasali namin sa Task Force ay ang suportang ibinigay sa amin pagkatapos ng nasabing meeting. Ito ay isang lakbay-aral sa loob ng tatlong araw sa Imugan, Santa Fe, Nueva Vizcaya. Para sa amin na galing pang Mindanao, ang Nueva Vizcaya ay napakalayo na, at tunay nga itong malayo dahil inabot kami ng madaling araw bago nakarating dito. Dahil gabi na kami umalis ng Maynila, di na namin napansin ang mga lugar na aming nadaanan, medyo nakakahilo pala ang ibang parte ng daan dahil masikip ang mga ito at ang mga kurbada ay hindi basta-basta.

Isang mainit na pagtanggap ang sumalubong sa amin nang kami ay dumating. Pagkatapos ng almusal, sinimulan na namin ang paglilibot sa Imugan. Si Nonoy ang aming naging guide sa araw na iyon. Ang ganda pala ng lugar na ito! Napakatahimik at parang walang naghihirap at walang nagugutom. Ito ang unang-una naming nakita. Sa aming pakikipaghalubilo sa mga tao, nalaman namin na kaya pala ganito ay dahil sa pamamaraan ni Pastor Delbert Rice. Isa man siyang misyonaryo pero di niya nakaligtaan na ibigay sa mga tao ang edukasyon. Sabi pa ng mga ito, pati pagpapalano ng pamilya ay itinuro din sa kanila. Kaya pala wala kaming makitang mga bata na palaboy-laboy sa daan.

Nasabi kong parang walang nagugutom dahil kitang-kita ito sa kapaligiran. Para sa amin, ang mga prutas na malayang namumutiktik sa bunga sa tabing bahay ay palatandaan na hindi ito ginagalaw habang hindi pa mga hinog ang bunga. Ang mga bata kasi pag gutom, hilaw man ang bunga ng kahoy basta pwedeng kainin ay inaakyat na. Pero sa Imugan, wala akong nakitang mga batang gala na nakatunganga o umaakyat sa mga punong kahoy para manguha ng bunga. Ang mga bunga ng yantok (rattan) ay talagang kumpol-kumpol at nasa harap o likuran lang ng bahay makikita. Siguro sadyang mataas ng ang antas ng kanilang pamumuhay. Di na nila kailangang putulin ang puno ng yantok bagkus ito ay pinapabunga na lamang, na siya namang tunay at dapat gawin para ito ay lalong mapakinabangan ng mas matagal.

Sa konting panahon na naroon kami, may mga kaugalian kaming nakita na hindi yata ginagawa sa aming tribu. Isa sa mga nakatawag-pansin sa amin ay ang pagaalaga sa mga bata ng mga tatay. Sa mga bahay na aming nadaanan, kahit man sa mga tindahan lang, napansin namin na mga tatay ang may kalong-kalong na mga bata. May nakatali pang parang duyan sa kanilang mga leeg para paglagyan ng mga ito kung may ginagawa sila. Kung kami ang titingin, ito ay kabaligtaran ng aming kultura dahil mga nanay naman ang naatasang gumawa nito. Ngunit magkaiba man ang kultura

tain, natun-an day ha sa Task Force kuna lang grupo hu mga NGO nakalagkos daan sa mga cumadun ha napoon hu nagkalingolingo ha lugal ta Pilipinas.

Sabuwa ha buon kadagway hu pulos hu pog-apil day hu Task Force meting iyan nain ha nailahan kay hu bulig ha sabuwa ha halunglinghayaw hu pogkinanao sulod hu tatolo ha aldaw ta Imugan, Santa Fe, Nueva Viscaya. Para ta kanay ha napuon pa ta Mindanao, sa Nueva Viscaya tungkay gayud ha madiyo, tungod ta naaldawanan kay daw kay nakauma. Tungod ta daluman kay un uminawa ta Manila huda day kasima sa mga lugar ha naagi-agiyang day malo makabubulog diay sa laing ha palte ku dalan tungod ta malig-ut haini daw sa mga libod-libod kuna basta-basta.

Sabuwa ha mapaso ha pogdawat sanasal-aw day ha iyang kay makauma. Pogkapunga hu pamahaw, sinogudan day sa poghip-hipanaw ta Imugan. Si Nonoy Bugtong panulo day taon ha aldaw. Bungkadagway sa lugar hain baong kalandang daw baso huda un kalugon daw huda un kauhol. Iyan hain una ha naaha day. Sa pakighimamat day hu mga utaw na tundok day ha iyan diay tungod tain hu pamaagi hi Pastor Delbert Rice. Sabuwa ha Misyonaryo ba huda din kalipati ha iila hu mga utaw sa pogkinanao. Kagi dan pa, lagkos sa pogplano ku pamilya na in tudlo daan ta kandan. Yan diay huda day naaha ha mga bata ha tagdabol-dabol.

Sa naikagi ko baso huda un kauhol tungod naaha ko gayud hain ta kalingkusan. Para ta kanay sa bunga hu natunda ha pamulahon gawasnon ha nakahambuyong ta dalingdingan timaan ha huda pa hain sagdahi samtang huda mga hinog ha bunga. Sa mga bata kug kauhulan hilaw man ha bunga hu kayo basta mahimo pamuhayon na punahikon un. Pero diya ta Imugan, huda ku naaha ha mga bata ha tagpunpunahik hu mga kayo para manimo ku bunga. Sa mga bunga hu mga balagon (rattan) tag gap-ung gap-ung da daw lamig ta dini da ta alubangan o talikodan da ta balay ug kaaha. Sigudo gayud ha matangkaw un sa nauma dan hu pogkauyag. Hadi dan un kinahanglan bigtawon sa balagon yanain ipapamunga da. Na iyan man bunal daw kinahanglan buhaton para hain tungkay mapolusan ku malugay.

Sa atiyo ha panahon ha nakadiya kay, amin day batasan na naaaha ha hadi ug tagbuhaton hu tribu day. Sabuwa ha mga nakadasig ta kanay sa pogkabugos ku mga bata hu mga Amay. Sa mga balay ha nagagiyan day, bisan man mga tindahan lang sa namanmanan day ha sa mga Amay ha amin dan tag saluluwon ha mga bata. Amin nakatagkos pa baso uwa-an ta talikodan para ugsakan hu bata ku amin dan ug hinangon. Ku yangkay tag-aha bali hu kanay ha kultura tungod sa mga Inay iyan nadapukan ha iyan moghinang tain. Pero nangkalainlain man sa kultura day ta kandan,

Programa ng Likhang Kamay 2006

Mga Unang Pagkakataon

NI NOLA ANDAYA, NTFP-TF/CMCC

Isang pagbabalik-tanaw sa ilang mahahalagang nangyari ngayong taon:

Tinalak Certifying Council Workshop

Noong ika-8-10 ng Mayo, nagtipon-tipon sa unang pagkakataon ang mga pamilyang kilala sa paglala at mga organisasyong likhang-kamay ng mga T'boli sa Lake Sebu upang sama-samang pag-usapan ang kinabukasan ng kanilang tradisyonal na produkto, ang T'nalak. Ito ang unang hakbang sa pagtatalaga ng Tinalak Certifying Council (TCC). Layunin ng TCC na magkaroon ng pangkalahatang pamamaraan ng pagklasipika ng tinalak na siyang magbibigay halaga sa tamang proseso ng paggawa, sa kalidad ng produkto, sa disenyo at sa kahalagahang pangkultural nito.

Yamang Mindanaw Trade Fair Sa tulong ng Advocates of Philippine Fair Trade, Inc., nagkaroon ng pagkakataon ang mga grupo ng KLOWIL (Lake Sebu), LASIWWAI (Lake Sebu), AGMIHICU (Bukidnon), Al Jamellah (Maguindanao) na lumahok sa unang Yamang Mindanaw Trade Fair na ginanap sa General Santos, South Cotabato noong ika 15-17 ng Hulyo. Ang aktibidad na ito ay nagsilbing pagsasanay

sa pamamagitan ng aktwal na paggawa at pagkakataong makapagbenta para sa mga lumahok. Ang mga aral na napulot ay malawak. Mula sa tamang preparasyon para sa isang trade fair hanggang sa mga iba't ibang pangangailangan ng mga mamimili ay ilan sa mga kanilang natutunan.

Crafts and Coffee

Noong buwan ng Agosto sinimulan ang una sa serye ng Crafts & Coffee, isang programang kung saan binibigyang pagkakataon ang mga manggagawa ng likhang kamay na magkaroon ng aktibong papel sa pagbebenta ng kanilang produkto. Sila ay nagkukuwento at nagbabahagi tungkol sa kanilang kultura at

ang halaga ng mga produktong ginagawa nila sa kanilang pamumuhay at kinabukasan. Nakaankla ang programang ito sa ideya na mas bibigyang halaga ng mga mamimili ang mga produkto kung alam nila ang kultura at istorya sa likod nito.

Kung may mga grupo na nais mag-organisa ng Crafts & Coffee, maaaring makipagugnayan sa CMCC sa info@cmcrafts.org, tel.: 9293665

Tendence Lifestyle Sa unang pagkakataon, sumali ang CustomMade Crafts Center sa isang trade fair sa Europa na kung saan ipinakilala ang mga produktong gawa ng mga katutubong Pilipino sa mga mamimili mula sa iba't ibang bansa. Naganap ang trade fair sa Frankfurt, Germany noong ika 25-29 ng Agosto. *nbt*

cont'd from page 3

namin sa kanila, alam naman naming ito ang tama para sa kanila.

Isang bagay din na interesado kami ay kung papaano nila pinapamahalaan ang kanilang lupaing ninuno na ang lawak ay halos limang beses kaysa aming CADC 112. Dito nalaman naming halos lahat ng mga Ikalahan ay may lupaing pinapangalagaan. Ito daw ay sinisiguro talaga ng council of elders para lahat ay pantay-pantay na makinabang at may sariling mapagkunan ng pagkain. Dahil dito walang dahilan na sila ay magutom sapagkat ang mga lupaing ito ay sadya talaga para sa agrikultura.

Nabanggit sa amin ni Nonoy na dati ang mga bundok ng Imugan ay halos kalbo na. Ginawan nila ng paraan at nagtagumpay naman sila na maibalik ito sa pagiging gubat. At upang hindi na mamumutol ang mga tao ng punong kahoy, naghanap sila ng alternatibong pamamaraan para sa paghahanapbuhay. At dito na pumasok ang kanilang pagnenegosyo ng mga bungang kahoy. Ginawan nila ito ng paraan na mapakinabangan ang mga bayabas, santol, dagwey na halos nakapaligid lang.

Ito ang higit na nakaakit talaga sa amin para pumunta sa lugar nila Pastor Rice - upang makita ang kanilang matagumpay na pagnenegosyo ng mga bungang kahoy na galing sa gubat. Balitang-balita na ito sa amin at lagi naming naririnig ang tagumpay nila sa larangang ito. Dahil dito, sinubukan talaga naming alamin ang kanilang pamamaraan sa paggawa at pamamalakad nito. Mababait naman ang mga staff ng KEF at halos kalahating araw kami sa kanilang pagawaan. Hindi man namin nakita ang totoong mukha ng dagwey na prutas dahil hindi na nito kapanahunan, nakapagluto naman kami ng guava jelly. At nalaman din namin na di lang pala prutas ang pwedeng gawing palaman pati pala luya ay pwede rin. Dahil sa aming nasakhihan at nakitang pamamaraan, walang dahilan na hindi namin ito susubukan. At kung prutas din lang ang pag-uusapan, mayaman din ang aming kagubatan. Dala ang mga bagong kaalaman, may bagong liwanag kaming natatanaw. At sa aming pagbabalik sa tribu, ang liwanag na ito ay unti-unti nang masisilayan dahil sa mga taong handang tumulong na ito ay maisakatuparan. Sana sa aming paghahanap at pagnanais na magkaroon ng mapagkakakitaan gamit ang aming mga likas na yaman, ang NTFP - Task Force ay laging nakaagapay. **nbtta**

natun-an day daan ha insakto para ta kandan.

Sabuwa ha butang taghimumuotan day kun inuhon dan pognanaw hu kandan ha bugta ha kabilin ha sa kaluagon apit un lalima ha higayon kay sa kanay CADC 112. Dini tain nabuntulan hapit alan Ikalahan sa nanag-iya hu bugta ha kabilin. Iyan nain sinugoduwan gayud hu mga gap-ung ku mga magulang para alan mog-iling sa makapahimulos daw daw amin kaugalingon ha matimuan hu kauyagan. Tungod tain huda hinungdan ha sidan maohulan ta sa mga bugta hain tinuyo gayud para hu ibabasok.

Naikagi daan ta kanay hi Nonoy ha mga bubungan ta Imugan pit-un alan kaungas. Hininangan dan hu pamaagi daw migmalampuson sidan ha nakaliko hain isab ha kalasan. Daw para hadi un mamilay sa mga utaw hu kayo, nangaha sidan hu lain ha pamaagi para pogkauyag daw dini un suminolud sa kandan ha ha pamamahandi hu mga bunga hu kayo. Hininangan dan hu pamaagi ha mapuslan sa mga bayabas, santol, dagwey, na pit-un nakapalibot da.

Iyan hain labaw ha nakaayat gayud ta kanay para dumiya hu lugar hin Pastor Rice. Para maaha sa kandan ha kalampusan ha pamamahandi hu bunga hu kayo ha napuon ta kalasan (poghinang hu laaw ha bunga hu kayo). Tagkalingalinga day un hain daw ungod day un kapaliman sa kalampusan dan daw katatao dan tain. Tungod tain sinulayan day gayud pigkinanaowan sa kandan ha pamaagi hu poghinang daw pogpahipanaw tain. Mga matadong daan sa mga pangulo hu KEF daw hapit un kaudto sa aldaw yangkay diya ta kandan ha hinanganan. Huda kay makaaha sa laus ha walong hu dagwey ha bunga tungod kuna tingpamunga, migluto kay hu bayabas (guava jelly). Daw natun-an day daan ha kuna lang bunga sa mahimo hinangon padidalum lagkos diay sa luy-a ug kahimo daan. Tungod tain hu nabontulan day daw naaha ha pamaagi, huda hinungdan ha hadi day hain sulayan. Daw ku bunga hu kayo pogkalinga-naan gahumanon kay daan ta kanay ha kalasan. Duma sa mga bag-o ha katatao, amin bag-o ha kapawa hag kaaha day. Daw sa kanay ha pogliko hu tribu, sa kapawa hain na hinayhinay ug kaaha tungod

hu utaw ha andam ug bulig, tain ha mapatuman. Ngaay sa kanay sa pogpangaha daw pangan-doy ha amin mapangahaan hu pogkauyag gamit sa kanay ha mga natulos ha gahum, sa NTFP Task Force pirme andam tagalundog.

L-R: Sina Bong, Edot, Noemi, Ikalahan staff, at Datu Anaclito tumutulong sa pagboto ng jams at jellies ng KEF

Mga gabay para sa sustinableng pamamahala ng 3 NTFPs sa Sitio Daan

Ni FLORENCIO "BOY" LORENO, NATRIPAL

Ang palihan tungkol sa pagbubuo ng mga gabay para sa tuluy-tuloy na pamamahala ng di-pangkakahuyang produktong gubat ay ginanap noong Mayo 23-29, 2006 sa Sitio Daan, Barangay Apurawan, Aborlan, Palawan. Ang Nagkakaisang Tribu sa Daan (NTD) ay isa sa miyembrong lokal na samahan ng NATRIPAL. Ito ay dinaluhan ng iba't-ibang miyembrong organisasyon ng NTFP-Task Force tulad ng BIND at BSBM mula sa Negros, Mangyan Mission sa Mindoro, FVCTLDC ng

Bukidnon, TEFL ng Lamane, Quezon, NATRIPAL, komunidad ng NTD at mga kawani ng NTFP. Kasama rin sa palihan sina Mary Stockdale mula sa Land and Peoples Information Sharing (LAPIS), Canada na eksperto din sa pag-iimbentaryo ng NTFPs at tumulong sa pagpapadaloy ng nasabing palihan kasama din ang kanyang asawa na si Jon Corbett na tumulong sa pagdodokumento ng magagandang pamamaraan sa pangunguha at paggamit ng di-pangkakahuyang produktong gubat. Dumalo din si

John Pontillas ng Palawan Council for Sustainable Development (PCSD) at Esther Cadiz ng FMB-DENR.

Layunin ng palihan na ito ay maidokumento, matasa ang kasalukuyang pangunguha ng NTFPs at makabuo ng rekomendasyon para sa sustinableng pamamahala. Tumagal ang grupo sa Sitio Daan, Barangay Apurawan ng limang araw sa pagdodokumento ng aktuwal na pangunguha at pangangalaga ng yantok, almaciga at pulot. Nagkaroon ng palitan ng kanya-kanyang karanasan ang iba't-ibang probinsiya sa pangunguha at pangangalaga ng NTFPs at mula doon ay nakabuo ng magagandang rekomendasyon na maaaring iparating sa mga ahensiya na nakatuon sa kapaligiran. Ang isang konkreong resulta ng gawaing ito ay ang pagkuha ng video sa tamang pamamaraan ng pangangalaga at pangunguha ng NTFPs na iprenisinta sa DENR, PCSD at iba pa.

Ang gawaing ito ay naisakatuparan sa pamamagitan ng NTFP-EP sa tulong na rin ng NATRIPAL na siyang nagmobilisa sa komunidad. **nbtta**

Ipinapakita ng mga komunidad sa Sitio Daan ang katutubong pag-ani ng uway (kaliwa) at pangunguha ng pulot (kanan).

ntfp trivia:

Lila, reportedly an endemic species of Bukidnon, is a **rare dye source for indigo**?

The Philippine Technology and Research Industry (PTRI) of the Department of Science and Technology (DOST) conducted Natural Dye Training to Higaonon weavers in Mintapod, Barangay Hagpa last February 2006. Higaonon weavers brought native dye source naturally abundant in their surrounding. One of the dye sources brought was Lila. Higaonon weavers use Lila to produce the black or variations of black color. However, after soaking the leaves of Lila plant in water overnight, it showed signs that it is a potential source of blue or indigo. According to Julius Leaño of PTRI, indigo is rare color when produced naturally. This is because natural sources for indigo are also rare here in the Philippines.

Presently, PTRI is doing optimization work on Lila to see what other colors can be produced.

The Higaonon weavers are encouraged to go back to natural dyeing technique in dyeing *Hinabol*, their woven abaca fabric. Naturally dyed products are known to fetch higher prices in the market both locally and abroad compared to synthetically dyed handicrafts. - Genevieve Labadan

NTFP-TF joins Yamang Mindanaw

By J.B. Eko, LASIWWAI

The 4th Yamang Mindanaw was successfully held last July 15-17, 2006 in General Santos City. The Non-Timber Forest Products-Task Force (NTFP-TF) joined the said event, which featured Small and Medium Enterprises (SMEs), by sponsoring four of its partners in Mindanao particularly AGMIHICU, Bukidnon; Al Jamellah, Maguindanao; and Lake Sebu represented by Klowil and LASIWWAI.

These partner organizations were offered to witness and join Yamang Mindanaw, an annual celebration which encourages people to embark on business, as among exhibitors during its featured trade fair. Some of the partners were already experienced exhibitors at this kind of event; however LASIWWAI, having less experience in terms of trade fair exhibitions, was purely driven by its "Valor of Ignorance." However despite the obvious lack of experience, Sinda Malon and Jelly Escarlote, who were the exhibitors for LASIWWAI, had managed to put up a beautifully decorated booth.

The booth was constantly being rearranged during the trade fair period. The exhibits featured inside were mostly handicrafts which came from the locality of the *lumad* or indigenous people who made almost 80 percent of the featured works. Innovations were also applied to some products which further enhanced its creativity and made it look more gorgeous.

However some of the featured products were too expensive for the institutional buyers to purchase. This did not lessen their appreciation though of quality, design, and appearance of the products, especially the T'nalak high-end handicraft and

other novelty items.

During the presentation of the products in the Executive Meeting held last July 16, 2006, NTFP-TF Crafts Coordinator Nola Andaya and I witnessed how each product presenter was able to impress the panelists. The beautiful and creative packaging of the handicrafts was able to satisfy the buyer's meticulous taste. These buyers were very particular with the uniqueness and originality, price structure, and how incomes are being shared with the artisans via middleman. They are also concerned with how rare and abundant the raw materials are and how complex the production of these handicrafts is. Furthermore, the buyers were also interested in the volume and capacity of the production, the quality of the product, its functions, the duration of time for its use, and how to care for it.

The partnership that the NGO has with the indigenous communities, where the former is charged with the marketing and promotion of the products while the latter is responsible for its production and design innovations that would attract more

AGMIHICU and LASIWWAI participate in a trade fair for the first time

buyers, is a very important element that will surely make the industry of native handicraft stronger and sustainable as a means of livelihood for the indigenous people. *nbtta*

EDITORIAL BOARD

Arlan M. Santos
Maria Cristina S. Guerrero
Nola P. Andaya

CONTRIBUTORS

Myla Carasona, AGMIHICU
Brendo Pantaon, FVCTLD
Florencio Loreno, NATRIPAL
J.B. Eko, LASIWWAI
Genevieve Labadan, NTFP-TF

CONTACT DETAILS

Non-Timber Forest Products - Task Force
92-A Masikap Extension, Barangay Central
Diliman, Quezon City 1100, Philippines
TELEFAX : 02 - 426 2757
WEBSITE : <http://www.ntfp.org>

cont'd from page 1

During the Crafts and Coffee, I observed Ate Nola and Ate Babette. Ate Nola kept on explaining the products to customers. Ate Babette was busy listing the sales. I realized that I am not good in speaking especially in English and Tagalog. I was looking at Ate Nola who is so good at presenting the products in English and Tagalog. I hope I could be like Ate Nola and I would have a good mind.

Ang mga tawo didto sa simbahan natuosan bahin sa kinabuhi namo – nga naa pa mi mga kalasan. Daghan sila gipangutana bahin sa among tribu ug sa among lugar. Ako silang gi-ingnan nga among gakuhaon among mga pagkaon sa lasang. Dako kaayo ug ikatabang ang mga banners sa pagpamaligya kay tagkatuosan labi su mga kustomer.

The people in the parish were so interested in our lives and that we still have forests. They asked a lot of questions about our tribe and place. I told them that we get our food from the forest. The banners helped a lot in getting customers interested in us.

Adtong Agosto 8, migdiya kay pa man ta eskwelahan hi Rizal. Nahibaw-an nako nga eskwelahan to ni Rizal kay iyan man si Ate Crissy daw si Kuya Bong. Natingala ko ngano mag-adto man mi didto. Abi nako nga dako to nga tindahan sa sinugdanan pero eskwelahan man diay. Didto nag Crafts and Coffee gihapon mi. Natingala ko nganong naa may makita nga sine-sine sa dingding, asa kaha to gikan.

On August 8, we went to Dr. Rizal's school, Ateneo de Manila. I knew that it was Rizal's school because of Ate Crissy and Kuya Bong. I wonder why we were going there. I first thought that it was a big store but later realized that it was a school. We also had our Crafts and Coffee there. I was amazed with the movie that came out of the walls (Powerpoint) and wondered where it came from.

Sa ikatulong adlaw namo sa Manila, Agosto 9, nag-adto mi sa puwerteng luaga nga baligyaanan nga daghan kaayong mga style akong nakita kay nag-apil mi sa IP Day. Gamay ra among produkto nga gi-display. Dili pareha sa uban nga daghan kaayo ilang mga produkto. Dali ra pud nahurot ug kahalín among produkto. Gipakaon dayon mi (kinsa nagpakaon ang

Nanay Luisa, a Higaonon weaver, explains to Atenean students the story behind the Hinabol during the Crafts & Coffee Program

among gi-present. Naay tagalog nga iya ming giadtoan sa luyo ug iya ming gikumusta pagkahuman namo ug sayaw. Daghan dayon gusto mamiktyur sa amoa.

People who saw us dance said that ours was the most excellent presentation. One Tagalog person went backstage to congratulate us after we performed our part. Lots of people asked if we could have picture taking with them.

Wala gyud ko magdahom nga maayo diay ang among sayaw kay daghan man mi adto ug sayop. Gikulbaan pa gyud ko adto ug naulaw kaayo ko kay dili baya gyud ko ga-sayaw bisan pa sauna gaeskwela pa ko. Naawa sa kulba ko adtong pag-kumusta sa amo.

I did not expect that they would like our dance because we had a lot of mistakes. I was so scared and shy because I really do not dance even during my school days. My shyness went away when we were congratulated for our good presentation.

Ang akong natun-an bahin sa among mga kalihukan sa Manila tag-ikagi ki gayud ku tagpamaligya ki. Hadi ki ba da taghagtong. Dasigon ang mga kustomer bahin sa produkto. Kung sige ra ka duka-duka labyan ka ra sa kustomer.

What I learned from our activities in Manila is that we should speak when we are selling. We do not just stay quiet. We encourage the customers to buy our products. If you are sleepy, customers will not be interested.

Para sa ako sayon ra ibatbat ang bahin sa imong kaugalingon nga produkto. Pero kung sa lain na gani nga produkto, kalugunan a. Iling ku produkto hu ta taga-Mintapod, hadi ko pa ayuwa katun-an ibatbat ang bahin sa ilang mga produkto.

For me it is easy to talk about your own products. But it is difficult to talk about the products of other people. Just like the products of Mintapod. I cannot fully talk about their products yet.

Nadasig ko nga nakaadto ko sa Manila. Sa sunod unta daghan na among produkto nga madala.

I am so encouraged that I was able to go to Manila. I hope that we will have plenty of products to sell next time. **npta**

tindahan 'te?).

On our third day in Manila, August 9, we went to this very spacious store to attend the IP Day; there I saw a lot of styles. We only had few products to display unlike the others who brought many products. But our products sold out fast. And then we were asked to eat (who prepared the food, was it the big store Ate?).

Ang akong dili gyud malimtan nga experience kay ang akong pagduol sa insik nga babayi ug akong gibaligya sa iya ang nabilin nga duha ka abaaba. Alang ako pa tong dad-on ug balik sa bukid. Bisin naulaw ko niduol gyud ko ug ako siyang gi-ingnan nga mahimo ba iyang paliton ang wala nahalin nga abaaba. Ako pa gyud siya gitagaan ug discount aron lang gyud nga iyang paliton. Buotan kaayo siya kay iyang gipalit sa insakto nga presyo unya wala na niya kuhaa ang sukli. Nag-ingon ang insik nga giganahan kuno siya sa ako kay wala kuno ko maulaw ug duol sa iya. Nalipay kaayo ko.

My most unforgettable experience was when I approached a Chinese lady and asked her to buy two remaining sling bags. I resolved to sell them or else I would be bringing them back to our place. Despite my timidity I went to her and asked her to buy the unsold sling bags. I offered her a discounted price so she would really buy it. She was so good because she bought it at the regular price and asked me to keep the change. And she told me that she liked me because I had confidence to approach her. I was so happy.

Unya ang mga nanan-aw sa among sayaw nag-ingon nga pinakamadagway ang